

Z domova ...

O sociologické škole řízení

pojednává úvaha M. Krále *Vědeckotechnická revoluce a otázky řízení*, otištěná v *Nové myslí* (1966, 21). Autor vychází z konstatování, že neexistuje jediná teorie řízení, která by v sobě zahrnovala všechny jeho aspekty. Řízení je typicky mnohoaspektový proces, který je třeba zkoumat z hlediska různých věd, přičemž pořadí významu jednotlivých vědeckých přístupů závisí vždy na konkrétní situaci. Teorie řízení se proto rozpadá na řadu přístupů, „škol“, z nichž každá zkoumá určitý důležitý aspekt řízení; nejstarší jsou empirické přístupy k řízení navazující na tradice Taylora, Fayola aj. „Podstatně teoretičtější přístupem k řízení,“ pokračuje autor, „je tzv. sociologická škola. Zabývá se hlavně studiem formálních organizací v řízení a odvozuje určité optimální typy rozložení pravomocí, rolí, informačních cest apod. z hlediska dosažování určitého cíle. Cíl určité instituce se tak překládá v její silovou a informační strukturu. I když tento předpoklad nikdy není zcela jednoznačný, je jisté, že jeden a týž typ rozložení pravomocí a informačních cest se nehodí pro veškerou společenskou činnost. Jinou funkční pyramidu např. vyžaduje činnost výrobní a jinou politická činnost, výzkumná a vzdělávací činnost apod.“

V dalším pak autor charakterizuje školu psychologickou či behaviorální, která se zabývá o postoje a motivy lidí, jež vznikají v primárních skupinách. O kybernetické škole teorie rozhodování autor soudí, že „má zřejmě největší naději, aby se stala základem budoucí obecné teorie řízení“. Blízko ní je tzv. škola matematická, která má největší uplatnění v různých úlohách ekonomických.

Sociologické průzkumy socialistického soutěžení

jsou námětem úvahy K. Kříže a S. Soukupa z *VSE v Práci* (25. X. 1966). Autoři nejprve zjišťují nízkou technickou vybavenost práce ve zkoumaných závodech: Více než dvě třetiny pracujících dělají s ručními nástroji nebo na strojích, konají pomocné práce nebo slouží ve vnitrozávodní dopravě. — Průzkumy ve dvaceti šesti strojírenských závodech dále napověděly, že ani skutečnost, že dělnická třída svrhla kapitalistický spo-

lečenský řád a stala se vlastníkem výrobních prostředků, že zvítězily socialistické vztahy, nestačí sama o sobě k tomu, aby se u všech pracujících vyvinul uvědomělý vztah k práci. Podle průzkumů pracuje velmi iniciativně 28 % pracujících, 34 % jich plní své úkoly dobře, zatímco u 4 % můžeme považovat vztah k práci za neuspokojivý. Bez zajímavosti není, že 79 % pracujících na schůzích a aktivech nevystupuje. „Jednou z příčin je jisté i to, že v dřívější praxi většina připomínek zpravidla zapadla bez odezvy. Tím nejenže zůstal nevyužit cenný zdroj zkušeností, ale byla podlamována i iniciativa pracujících a jejich zájem o dění v závodě.“

V závěru autoři poukazují na to, že socialistické soutěžení bylo začasťe při nejrůznějších příležitostech vyhlašováno odborovými funkcionáři na základě příkazů vedení závodů, bylo formální, administrativní. Proto pracující volají po novém obsahu a zaměření socialistického soutěžení i po jeho těsnějším sepětí s materiální zainteresovaností za splnění a překročení výrobních úkolů.

Aby se sociologie nestala šlágrelem —

za tím účelem vytkl prof. J. Křofáč velmi markantně několik úskalí, na nichž hrozí toto ztroskotání sociologie jako vědy. Sociologie se stala světovou módou, u nás se stává šlágrelem — stala se „masovou“ záležitostí ve špatném slova smyslu. „Téměř každá organizace (pokračuje autor v *RP* 19. 10. 1966), instituce nebo úřad považuje za svou samozřejmou povinnost pořádat přednášky ze sociologie. Sociologie prostě patří k „bontonu“, jako kdysi čtyři rysy dialektiky. A jako se před časem zrodily přes noc stovky odborníků na „rysy“ dialektiky a materialismu, pasují se nebo jsou pasováni v této nové etapě mnozí na sociology.“ — „Naši novopečení sociologové (pokračuje autor), a to jim budiž řečeno ke cti, jsou vybaveni většinou jen nadšením, jsou však ochotni zkoumat nejsložitější jevy nejprimitivnějšími prostředky. Znalost základů sociologie ještě nikoho nemůže udělat odborníkem v sociologii, jako vyučování fyzice na střední škole nikoho neučiní fyzikem. To nešlo ani v době, kdy bylo ještě možné ovládnout tyto obory jako celek, tím méně dnes, kdy specializace nabývá rozměrů již takřka nepřehledných.“

Profesor Křofáč pak uzavírá: Probíhají teď stovky a možná tisíce všelijakých socio-

logických i nesociologických výzkumů a průzkumů. „Tento přívál už nelze zastavit. Svědčí o ohromné touze po poznání našeho života. V tom je klad, který nelze podcenit. Ale nelze nic rádného udělat bez velkých znalostí a moderních technických prostředků. Jinak naše úsilí se propadne v pochybnosti docela oprávněné. A sociologie se stane jen »šlágr«.“

Politickou sociologii

a její problematikou na světovém sociologickém kongresu v Evianu se zvlášť zabývají v rámci celkového hodnocení kongresu R. Rohan a J. Srovnal v Nové myslí (1966, XX., 21). Ke střetnutí stanovisek došlo v sekci Sociologie a ideologie. Stanovisko západních sociologů vcelku označuje každou ideologii za redukcionismus a zdroj deformace. I Jugoslávci zastávali názor, že prý loyality ke straně klade vědě propagandistické cíle, že vědec závislý na ideologii je závislý na politické autoritě, že objektivní kritické stanovisko vyplývá z pozitivní vědy, a sociologie postavená na filosofii a myšlence třídního uvědomění je prý deduktivní a neempirická. Marxistická koncepce naopak zdůraznila, že objektivní zkoumání fakt vyžaduje filosoficky zdůvodněné pojetí sociálních vztahů, které ovšem nemůže být prosto ideologického přístupu.

Anglický sociolog Nettl se ve skupině politické sociologie zabýval analýzou osvobozování „třetího světa“. Dovožoval, že cesta evoluční reformy vede k oddělení od koloniální mocnosti hlavně v cílech (národní nezávislost), ale málo v hodnotovém a normativním systému; u revoluční cesty pak je právě na těchto úrovních negace vůči minulému stavu největší. Koncepce R. Bendixe člení všechny společnosti na „vyspělé a následující“, kde vyspělé země jsou referenčními společnostmi pro ostatní. V této koncepci intelektuálové směřují k tomu, stát se vůdci pohybu k modernizaci, jsou představiteli kontinuity „celosvětového modernizačního procesu“. Bendix uznává ovšem i SSSR za vyspělou zemi a klasifikoval ji jako „vzorovou zemi“ pro některé skupiny států.

Co s volným časem?

— tak aktuální otázka je námětem obsažné úvahy R. Seluckého v Reportéru (1966, 14). Autor konstatuje, že volný čas se stal v průmyslově vyspělých zemích téměř přes noc vážným hospodářským, sociologickým i kulturním problémem. (Můžeme dodat, že o tomto faktu podávají přesvědčivé důkazy i četné stati našeho časopisu, zejména č. 5. II. ročníku.) Selucký odmítá každé mechanické, schematické či administrativní řešení této otázky: Větší na pozitivních činnostech, jimiž by měl člověk naplnit svůj volný čas, závisí přímo či zprostředkovaně na bohatství společnosti; ve volném čase není člověk tak

plně determinován vnějšími poměry jako v práci — v jistém smyslu je každý člověk tvůrcem svého volného času, koná v něm vždy to, k čemu je disponován svým subjektivním stavem; zábava i zájmová činnost jsou vždy záležitostmi komunikace mezi člověkem a jeho činností; a to, zda k této komunikaci dojde či nikoliv, nelze vtěsnat do žádných přesných plánů; moderní průmyslová společnost je natolik diferencovaná, že nemůže uplatňovat jednotný model trávení volného času.

Z těchto vývodů pak autorovi vyplývá stejně přesvědčivý závěr: „Současné období je z hlediska volného času přechodnou etapou, v níž zájem člověka kolísá mezi konzumem a volným časem, mezi pouhou zábavou a mezi lidským rozvojem, mezi pasivitou a aktivitou. Toto období potrvá několik let, ne-li několik desetiletí. Teprve za ním se rysuje stadium, v němž se podaří — díky vědeckotechnické revoluci — přeměnit všechnu lidskou práci na tvůrčí činnost, zbavit lid hmotných starostí a tím změnit volný čas z funkce odpočinku, zábavy a zájmové činnosti v čas, který bude každému člověku úplně k dispozici pro jeho tvůrčí růst“. A jeho formy, můžeme dodat, budou opět velmi individuální.

Z besedy o vysokoškolské mládeži a vysokých školách,

kteří byla uveřejněna v Kulturní tvorbě (1966, 44), zaznamenáváme aspoň několik myšlenek. O vysokých školách řekl rektor Karlovy university prof. O. Starý: „Člověk bez vědecké erudice by neměl na vysoké škole učit. Bohužel například na pedagogických institutech (ale i jinde) byli profesory a docenty jmenování lidé, kteří neobhájili ani kandidátské práce. To pak není vysoká škola“. — Rektor VŠE prof. Kadlec uvedl, že všechny snahy pomoci zejména nadaným studentům zatím ztroskotaly. „A tak stále hrozí nebezpečí, že se orientace na průměr a průměrnost z vysokých škol jen tak snadno nedostane“.

Pokud jde o společenské vědy, které se na vysokých školách téměř neobjevovaly (sociologie, sociální psychologie atd.), připomněl náměstek ministra školství a kultury prof. Haňka: Ve smyslu usnesení předsednictva ÚV KSČ se od začátku letošního roku začalo na osmi různých fakultách s výukou společenských oborů, které se přimykají k profilu školy; je to ovšem pouze první krok. Největším nedostatkem je zase malý počet kvalifikovaných odborníků, dodal prof. Kadlec a rektor Starý pokračoval: „Situaci asi nejlépe dokumentuje sociologie. Stala se u nás módou. Přitom máme maximálně několik desítek kvalifikovaných odborníků (ale členů Čs. sociologické společnosti je asi 900): kdybychom hned teď zavedli sociologii na všech fakultách, kam by patřila, nebyl by výsledek dobrý, nebo nebyl by vůbec žádný. Chyba a neúčinnost přednášek marxismu zavinila přec nízká odborná úroveň přednášejících. Opakovat něco takového by nemělo smysl.“

I průzkum padlých je poučný...

Americký novinář Steward Alsop se zabýval v časopise Saturday Evening Post takovým aspektem vietnamské války, který dokazuje, že i sociologický a statistický průzkum padlých může být velmi poučný. Alsop se totiž zabýval systémem odvodů pro americkou armádu a analyzoval počet padlých podle národnostních a společenských skupin v USA. Zjišťuje, že systém, jímž se získávají mladí vojáci pro Vietnam, je nespravedlivý, protože „dosti inteligentní synové dost zámožných rodičů mají velké možnosti uniknout smrti na bojišti“, např. vysokoškolským studiem. K podobnému závěru vede i další Alsopův průzkum: Největší ztráty ve Vietnamu má americká pěchota, která nese hlavní tíhu bojů. „Mezi padlými (pokračuje americký novinář) je nejvíce černochů; připadá na ně 22 % zabitých v pozemních bojích ve Vietnamu, ačkoliv černosi představují pouze 11 % obyvatelstva USA.

Analýzou západoněmeckého nacionalismu

(jak jsme uvedli v SČ 1966, 6) se zabývá rostoucí počet kritiků v NSR i mimo ni. V poslední době např. i vatikánský orgán Osservatore della Domenica (podle zprávy Trybuny 1966, 290) se pozastavil nad rostoucí vlnou nacionalismu, obnovením starých omylů a poukázal konkrétně na více než vřelé přijetí, jakého se dostalo hitlerovským válečným zločincům při jejich propuštění z vězení, na osvobozující či mírné soudní výroky nad dalšími zločinci, na činnost neo-hitlerovských teroristů v severní Itálii apod.

Uvedený polský časopis dále zaznamenává novou tendenci, která se projevila v některých vystoupeních na letošním sjezdu Evangelické akademie; tyto projevy jsou kritikou oficiální formy západoněmeckého nacionalismu i praktické politiky NSR. Tak např. profesor západoněmecké berlínské university dr. Meder zdůraznil ve svém referátu: Je třeba jednoznačně přiznat, že není německé Říše a že na jejím místě povstaly dva suverénní státy, které jsou uznávány z hlediska mezinárodního práva. Charakteristické v tomto kritickém smyslu bylo také vystoupení prof. Delbrücka z Ústavu mezinárodního práva při universitě v Kolíně, který analyzoval různé formy „historického práva“ předsídlenců. Zdůraznil, že nová fakta tvoří nové právo. Stálé udržování teritoriálních nároků, které nelze realizovat, nevede k míru, ale k vytváření stavu bezpráví. Je třeba Polsku přiznat (pokračoval) plné právo na území, která kdysi patřila k Německu. Tzv. „právo na vlast“ nedošlo uznání z hlediska mezinárodního práva a budí pouze konflikty s těmi, kteří tam mají nyní faktické právo na svou vlast. — Samozřejmě, v dalších projevech účastníků se ozvaly i opačné názory, nesené duchem staronového

německého nacionalismu a šovinismu, avšak uvedená vystoupení obou profesorů jsou přec dokladem, že existuje kritika a objektivnější analýza západoněmeckého nacionalismu i v zemi jeho zrodu.

O sociologii vědy, jejím plánování a mezinárodním charakteru

pojednal u příležitosti pugwashské konference dánský profesor D. J. Adler, významný chemik kodaňské university, který současně v dánském ministerstvu osvěty řídí obor plánování vědy. Tato „věda o vědě“, sociologie vědy, snahy o její plánování a největší efektivnost vynakládaných finančních prostředků spočívá (podle názorů prof. Adlera, jež přinesla Trybuna 1966, č. 290) na několika základních faktech: Před 20–30 lety věda byla levná, byla soukromou záležitostí jednoho nebo více učenců. Dnes naopak vědecké bádání se stává nákladným průmyslem. Vybudování badatelského střediska jaderné fyziky např. nestojí již milióny, ale miliardy. Menší státy si prostě nemohou dovolit takové výdaje, a proto vědci z menších zemí nutně musí přejít do „vědeckých velmocí“, kde mají lepší pracovní a badatelské podmínky. A tím se věda stává stále méně národní záležitostí, a stále více úkolem mezinárodním. Proto také „věda o vědě“ je nutností, musí dbát o optimální organizaci vědecké práce nejen na úrovni vnitrostátní, ale také mezinárodní.

Druhým sociologickým aspektem vědy je podle prof. Adlera její téměř nepředstavitelný rozmach v dalších desetiletích. Pouze v jediném roce 1960 pracovalo na světě 95 % učenců z celkového počtu všech, kteří existovali od počátku lidské civilizace. Jestliže se udrží dnešní tempo vzrůstu výdajů na vědu, v roce 1980 pouze USA vynaloží na vědecká bádání plných 10 % své globální produkce a v roce 2020 tyto obrovské výdaje na vědu pravděpodobně ještě zdvojnásobí. I proto je tedy třeba „vědy o vědě“, vědecky se zabývat účelnou organizací vědy.

V závěru prof. Adler nesouhlasí s tezí, že nejlepší investici jsou peníze vložené do vědy. Věda je jen tehdy výnosná, jestliže investujeme do správných oborů. Špatná investice nejen nepřináší užitek, ale škodí i jiným odvětvím, jejichž zabránění rozvoji může způsobit škody v hospodářském či společenském životě. „Všeobecně vzato, investice do vědy jsou velmi výnosné. Jestliže víme, do čeho a jak investovat. Odpověď na tuto otázku musí pak dát věda o vědě, a nikoliv náhodný výběr.“

Analýzou dnešní doby

a jejího celkového charakteru se zabývá mnoho prací sociologických, ekonomických, ideově politických — a ovšem i novinářských a beletristických. Každá dějinná epocha je tak složitá a mnohorozměrná, že ji

musíme analyzovat všestranně a ve všech nejruznejších aspektech, abychom vystihli „ducha doby“, její dynamiku a obsahovou mnohotvárnost. Analýzy hlavních přetvářejících sil dnešní doby se proto týkají především radikálních ekonomickopolitických změn (sociální revoluce a národně osvobozenecké hnutí) a vědeckotechnické revoluce, jež současně probíhá naší epochou a ztvárňuje ji (první lidské výpravy do Vesmíru, automatizace výrobních procesů atd.). Charakteristických znaků naší doby je ovšem daleko více — jeden z nich, velmi pesimistický, připomíná K. Deschner - totiž nelidskost XX. století. Ve sborníku o více než 500 stranách významně nadepsaných *Století barbarství* shromáždil otfesný faktografický materiál ke své tezi o apokalyptických rysech naší doby. (*Das Jahrhundert der Barbarei*, München 1966). Další z přispěvatelů, prof. F. Heer, se zabývá sociologickým rozbohem válek a jejich důsledků, následující autoři pak čerpají své dokumenty o věku nelidskosti z analýzy různých pučů, revolucí a kontrarevolucí, pogromů, koncentračních lágrů, z projevů antisemitismu, rasismu atd.

Recenzent vídeňského komunistického časopisu *Volkstimme* (1966, 10) vítá jako dobrý nápad ukázat jednou barbarství naší doby v celém hrůzném rozsahu, vítá i Deschnerovu studii o politice papežů, která je opřena o dosud neznámé skutečnosti, nesouhlasí však s tezí některých autorů knihy, že toto barbarství je výsledkem špatné výchovy lidí křesťanstvím. — Souhlasíme s touto kritikou vídeňské recenze (existují přec barbarství i „nekrřestánská“, např. Indonézie atd.) i s nálehavými otázkami, které v závěru kladé: Kde musí začít vědecká analýza, aby v záplavě nelidských zločinů našla jisté souvislosti, kde leží nehlubší příčiny strašlivého poklesu lidstva ve stav barbarství? „All das wird nicht beantwortet“.

Politické vědy v Polsku

O rostoucí úloze politických věd v Polsku i o významu toho, že byly zavedeny jako nový předmět na tamních vysokých školách, píše Jerzy J. Wiatr, předseda Polského Towarzystwa Nauk Politicznych v Trybuně (1966, 286). Polská společnost pro politické vědy (PTNP) je sdružením mezinárodním a neohraničuje se na jedinou universitní disciplínu. Tato koncepce se ukázala správnou, sdružení během posledních dvou let ztrojnásobilo počet svých členů, ač kritéria pro přijetí jsou dosti vysoká. Nyní má PTNP 350 členů, z nichž polovinu tvoří samostatní vědeckt pracovníci; roste také počet odborček, např. v Krakově, Poznani, Toruni atd. V souvislosti s organizačním rozvojem roste i vědecká aktivita společnosti. Byly uspořádány celostátní konference, např. o koncepci politických věd, o politickém systému lidového Polska, byla pořádána čtení v akademických střediscích i popularizační výklady ve venkovských městech, čímž problematika politických věd nabývá stále významnějšího

místa. Napomáhá tomu i zavedení nového předmětu na vysokých školách („Podstawy nauk politycznych“) od roku 1965, což bylo významným krokem ve směru modernizace polských vysokých škol i zvýšením ideologické úrovně výuky.

V oblasti mezinárodních vědeckých styků autor upozorňuje, že politické vědy budou hrát v socialistických zemích stále větší roli. Dovolává se tu zejména článku Bulackého, který byl publikován v sovětské *Pravdě* (1965, 10. 1) a pojednával o politických vědách. Tato stať „signalizovala novou etapu v rozvoji vědeckého bádání tohoto směru v SSSR a již po pól druhém roce je vidět konsekvence tohoto pozitivního obratu“. Wiatr vytyčuje jako další úkoly politických věd srovnávací studie ze socialistických zemí, kontakty s vývojem politických věd na Západě a hlavně studium „třetího světa“. Je stále třeba zřizovat mezivědní pracoviště, která by soustředila vědecké pracovníky z různých oborů politických věd a prováděla komplexní výzkum.

Sociologie náboženství

má zřejmě řadu zájemců a stoupenců v Polsku, jak lze soudit z čilého edičního ruchu z tohoto vědního oboru, z publikací, které jsou vydávány především v nakladatelství „Znak“. V poslední době v tomto nakladatelství například vyšla práce F. Houtarta *Sociologia religii* (úvod do sociologie náboženství) a historická práce J. Kloczowského *Wspólnoty chrześcijańskie*, která analyzuje jednotlivé společenské vrstvy v západoevropském křesťanství od počátku naší éry do XV. století. Další část těchto publikací je věnována konkrétním a aktuálním problémům soudobého křesťanství, především sjednocení církví a výsledkům Vaticana. Jsou to např. knihy: H. Hung: *Sobór i zjednoczenie* (Vatikánský koncil a problém sjednocení křesťanských církví), J. Leclercg: *Katolicy i wolności myśli*, A. Morwska: *Perspektywy — Katolicyzm a współczesność*, G. Baum: *W strone jedności (perspektywy Vaticana)*, J. Eska: *Kościół otwarty* a J. Turowicz: *Chrześcijanizm w dzisiejszym świecie*.

Sociologie sdělovacích prostředků

Polský „Ośrodek badań prasoznawczych“ byl založen před deseti lety v Krakově jako celostátní vědecké pracoviště. Ředitelkou střediska je I. Tetelowska. Polský ústav novinovědných studií publikuje výsledky svých prací ve svém orgánu, v *Zeszytach Prasoznawczych*, které jako kvartálník vycházejí už sedm let. OBP je rozčleněn v několik vědeckých oddělení; především je zde zastoupena sociologie tisku, dále novinářská teorie a praxe, tiskové právo, ekonomika novin, novinářství, jazyk a styl, a konečně novinovědná dokumentace. V současné době provádí OBP velký sociologický průzkum čtenářstva polského tisku.

Krise rodiny v Anglii

Také v Anglii stoupá rozvodovost — počet rozvodových sporů stoupl z 26 tisíc v roce 1959 na 42 tisíc v roce 1965. Byla proto ustanovena zvláštní komise odborníků, která zkoumala příčiny prohlubující se krize anglické rodiny, a došla k výsledkům, jež jsou zajímavé i pro nás, protože umožňují řadu srovnání i analogií.

Je mnoho důvodů — argumentují angličtí sociologové a právníci —, proč počet rozvodů neustále vzrůstá — tento fakt však nemusí být důsledkem snížení či oslabení morálních zásad. Jedním z důvodů stoupající rozvodovosti je např. zvyšující se počet mladistvých manželství, u nichž je rozvodovost největší, a dále bytové obtíže. Další důvod vidí komise v prodloužení průměrné délky života, čímž se prodlužuje i délka trvání manželství. Čas trvání manželství je nyní dvakrát delší než v XIX. století, což může rovněž zvětšovat počet nebezpečí, jimiž je ohrožováno trvání manželského svazku. Prodlužování života znamená, že asi polovina života žen připadá na dobu, kdy děti jsou již nezávislé; i to může uvolňovat rodinná pouta.

Naše, polské i anglické zkušenosti, sociologické průzkumy a statistiky tedy jednoznačně a shodně mluví proti příliš mladým manželstvím. V Polsku proto uzákonili, že mladí muži mohou uzavírat sňatek až po skončení 21. roce života. V Anglii lze manželství rozvést nejdříve po uplynutí tří let od uzavření sňatku. Nyní se navrhuje, aby soud sice mohl rozvést manželství i tehdy, jestliže obě strany shodně tvrdí, že jejich manželství ztroskotalo, avšak teprve po dvou letech vzájemného odloučení manželů. Jestliže se však jedna strana brání rozvodu, může být proveden teprve po pětiletém nebo dokonce sedmiletém odloučení obou manželů. — Další podrobnosti o zprávě zmíněné komise anglických právníků uveřejnila *Trybuna* (1966, 3, 14).

Populační problémy v Indii

V roce 1962 byl odhadnut počet obyvatel Indie na 438 milionů, v loňském roce překročil 500 milionů a k roku 1986 bude asi 780 milionů lidí obývat tuto zemi „populačního výbuchu“. Statistiky vypočítávají, že každé tři vteřiny se narodí další dítě, během 48 hodin přibude 20 tisíc novorozenců, každým rokem přibývá 12, 13, 14, 15 — a nyní již patrně 16 milionů nově narozených.

Sociologové studující tento vývoj jsou (podle *Trybuny* 1966, č. 314) značně skeptičtí, pokud jde o možnost ovládnout toto nebezpečné populační tempo. Poukazují na to, že celková hospodářská i kulturní úroveň je stále velmi nízká, 78 % obyvatelstva jsou analfabeti, náboženské názory a tradice vytvořily ideál početné rodiny, málo potomstva se tu pokládá za největší neštěstí, bezdětná žena je předmětem pohrdání či osobou hodnou politování. Během posledních dvou desetiletí indické samostatnosti se mnoho vyko-

nalo na poli veřejného zdravotnictví, vcelku byla opanována malarie, jež dříve kosila nesčetné oběti, cholera, tuberkulóza i jiné nakažlivé choroby, úmrtnost žen při porodu a úmrtnost dětí do pěti let poklesla na polovinu. V důsledku toho se zvýšila hranice lidského věku z 30 na 47 let — což vše jsou radostné a krásné úspěchy, jež ovšem na druhé straně, a nechtě, napomáhají populačnímu výbuchu. Na 1000 obyvatel připadá 40 porodů, závažně roste počet obyvatel v indických velkoměstech (Kalkuta dosáhne v nejbližších letech 22 milionů, Bombaj 16 milionů obyvatel), a současně bohužel roste i bída a hlad milionů: armáda 9 milionů nezaměstnaných se ještě zvětšila.

Záchrana před tímto nebezpečným vývojem se hledá v plánování rodiny, v masovém rozšíření antikoncepčních prostředků, v propagaci rodiny se dvěma dětmi jako předpokladu štěstí a spokojenosti. Tyto akce plně podporuje i ministerská předsedkyně Indira Ghandiová, jež vkládá velkou naději také do budované indické televize. Její program má sloužit především potřebám škol a napomáhat plánování rodiny. Konečným cílem všech těchto akcí je stabilizovat přírůstek indického obyvatelstva tak, aby na 1000 obyvatel připadlo 25 porodů.

M. Weber redivivus

Vídeňský Tagebuch (1966, 11) je dalším dokladem toho, co jsme v *SC* (1966, 5) označili nadpisem *M. W. redivivus*. V tomto časopise aktualit otiskuje Egon Rigler pojednání, které shrnuje podstatu Weberovy společenské teorie pod titulem *Max Webers Gesellschaftstheorie*.

Kriminalita mládeže

je bolestným problémem i v zemi našich jižních sousedů. Byla jí mimo jiné věnována i reportáž vídeňské televize, o jejímž obsahu informuje časopis *Volkstimme* (1966, 244): Také Rakousko má vrahy, kteří jsou téměř ještě dětmi. Denně stojí před rakouskými soudy téměř třicet mladistvých provinilců. Sociologové, soudci, pedagogové a další odborníci v otázkách mládeže shodně uvádějí, že hlavní podíl viny na tom, že část mládeže se ocitá na scestí, má nedostatečná péče rodiny o děti. Kritice byly podrobeny také výchovné domy mládeže. Nemají být kárnými ústavy, spíše náhražkou otcovského domu.

Reportáž však nevyústila pesimisticky. Přes všechny obtíže a četné nedostatky kriminalita mládeže v Rakousku přece počíná klesat.

Václav Osvald

Sociologie o tanci

Dr. Vladimír Kadlec přednášel dne 11. května 1966 o sociokulturním významu tance na semináři novinářské fakulty Karlovy university. Přispěl k řešení málo osvětleného

problému o společenském a kulturním profilu tanečního umění, uživ Sorokinova termínu „sociokulturní“. Podle citované literatury se málo sociologů — etnologů věnovalo průzkumu tance. Byli to jmenovitě anglicky publikující Finové Hirn r. 1900, Numelin 1942 a Koskinen r. 1960, resp. Ind Narayana Menon roku 1946.

Kadlec už v noetickém úvodu ukázal, jak se staví k problému kriticky, jak se ho chce zmocnit uceleně. Vědecky sémantické poznávání se nesmí podle autora spokojit pouhým slovem, nýbrž musí se analyticky definovat, „pluralitně dokazovat“. Sociologickému výkladu předcházelo hlubinně psychologické uvedení. Zde bychom autorovi křivdili, kdybychom ho řadili k vulgárním organistům. Ale zdůraznil dost silně biologickou spolupodmíněnost sociální skutečnosti a zvláště vztahy podvědomé psychiky nejen k ní, nýbrž v první řadě k biologické konstitučnosti. Proto nazýval tance psychickomuskulární reakcí, nadsadil úlohu temperamentové vlohy tanečnicka a větší emočnost u tanečnic atd.

Podle Kadlece má taneční stimulus své psychicky kynetické příčiny dvojího typu. K prvému patří pudové automatismy, společné s jinými živočichy. Ke druhému prožitek světového názoru, tedy fakt kulturní. První typ vede ke kulturnímu účelu — slouží rekreaci ryze zábavní nebo sportovní a splyvá s hrou. Druhý typ se v kultuře objevoval v obrazech, které měly služební funkci vůči ideologické instituci. Vzácnější je tanec ryzí uměním. V každém případě představují taneční tendence opak ekonomismu.

Umění je fixace subjektivní psychické skutečnosti prostřednictvím specifických znaků schopných společenské komunikace. Například specifické znaky tanečního umění jsou rytmizovaná gesta. Tanec tím, že je časoprostorovým druhem umění, je nejednoznačný. Zdůrazňuje-li rytmus, je to chorea — tanec se sdružuje s časovými druhy umění. Převládá-li zřetelně gestová stránka, jde o pantomimu.

Tyto případy formální „mikrostruktury“ nebývají běžně rozlišovány specifickými výrazy. Na příklad v Polynésii nejčastější výraz znamenající tanec jest „heiva“; užívá se ho ale ve fonetických obměnách na rozličných ostrovech tu synonymně, jinde homonymně. Zato pozoruhodně se shoduje tamní tanec zvaná lidová moudrost, tj. předteorie, s objektivním zjištěním taneční funkce. Autor totiž podle nové archeologické metody („mytologické evidence“) probíral tradiční učení starých domácích obřadníků a na ukázkou je citoval v jazyce Maorů i v českém překladu. Jako pracovník v kulturní antropologii dokumentoval na příkladech z Jiho-moří změny „sociokulturní“ funkce tance v souvztáznosti („kontextu“) s obecnými společenskými a kulturními celky („strukturami“). Tak v „předkontaktové době“ (tj. do času styků s Evropany) byl tanec součástí kulturního kontextu umělecko-náboženského, měl význam jako magický prostředek. Tak spoliintegroval homogenní vesnickou pospolitost používaje mimořádné schopnosti pří-

mého psychického působení. Ve styku domácího obyvatelstva s cizinci fungoval jako pacifikační činitel, určitý tanec byl nezbytnou formalitou pro uzavření spojenecké, mírové nebo směnné smlouvy — tedy zajímavá interdependence s právní institucí. Řád „areoiů“ uplatňoval mocenskou autoritu nad ostrovy pod ústřední ideologickou normou hlavně prostřednictvím ideologických tanců. I zde svým způsobem iracionální činnost funkčně vyvažovala činnost racionální. Po-evropštění Polynésie odstranilo původní funkci tamních ideologických tanců, protože byly v rozporu s kontextem evropské kultury. Sociální kontrola patřící k nové kulturní struktuře, normované racionalismem, nemohla připustit jakýkoli zvrat k „přírodnímu stavu“. Starý ideologický tanec se tedy udržel jen formálně a částečně, bez původní myšlenkové náplně („dereligionizace“); jednak byl zapojen Američany do moderní funkce rekreačního tance, jednak do nacionalistické akce Polynésanů jako folkloristická zvláštnost.

Autor se opíral o původní prameny (Cook, Forster, Belingsgauzen) a operoval nejnovějšími údaji podle kulturně antropologické literatury z jiných světadílů. Ostatně, jako členu několika zahraničních institucí se mu dostalo přímých informací, u nás neznámých, takže přednesl mimo jiné i názorné ukázky fonogramové a připojil příslušné diagramy.

Ludvík Stojšek

Internationaler Arbeitskreis Sonnenberg

(IAS) je nezávislou institucí pro všeobecné a politické vzdělání mládeže a dospělých, společností pro podporování mezinárodní spolupráce. Její kronika začíná v roce 1949, kdy v Sonnenbergu dochází k prvnímu setkání německých a dánských pedagogů. Jejím vedoucím je německý pedagog Walter Schulze, jehož jméno je spojeno se Sonnenbergem od jeho vzniku, a jenž byl veden myšlenkou, získat Německu po prohrané válce znovu důvěru.

Hlavní zásady Sonnenbergu (někdy se dokonce mluví o sonnenbergské filosofii) jsou vyjádřeny v motu „Miteinander sprechen — Vorurteile überwinden — sich verständigen — verantwortlichen handeln“ (spolu mluvit — překonávat předsudky — dorozumět se — odpovědně jednat). K uskutečňování těchto zásad pořádá IAS ročně 55 desetidenních mezinárodních zasedání pro dospělé a mládež různého politického a náboženského přesvědčení ze všech národů, ras a povolání. V době od roku 1949 do roku 1963 se zúčastnilo těchto zasedání 56 000 osob z 82 národů.

Na zasedáních se probírají současné problémy politické, hospodářské, kulturní a výchovné. Mezi tématy se vyskytují například tyto otázky: problémy evropské integrace; význam rozvojových zemí a pomoci těmto zemím; politické instituce a síly v pluralistické demokratické společnosti; sociální a hospodářské otázky v moderní průmyslové

společnosti; odpovědnost křesťanů v naší době; princip tolerance a světová náboženství; otázky mezinárodního pedagogického vývoje; spolupráce mezi školou, rodiči a podnikem; perspektivy moderní přírodní vědy a techniky; funkce masových komunikačních prostředků v demokracii; mládež a politika.

Aby udržoval spojení členů a zájemců v celém světě a umožnil jim připravit se na zasedání, vydává IAS různé publikace, a to v jazyce německém, anglickém a francouzském. Jednou z nich je časopis Sonnenberg-Briefe zur Völkerverständigung. Druhou je informační bulletin Sonnenberg-Nachrichten. A konečně třetí (nikoli však poslední) je knižnice Zwischen Gestern und Morgen. V této souvislosti podotkneme, že právě tak jako nejsou Češi a Slováci na zasedáních v Sonnenbergu výjimkou, nejsou opomíjeni ani v uvedených publikacích. Tak například Sonnenberg-Briefe z prosince 1965 otiskly některé bajky Karla Čapka. Sonnenberg-Nachrichten z dubna 1966 uveřejnily příspěvek Jaroslava Šedy o pražském Divadle hudby. A v knižnici Zwischen Gestern und Morgen byl vydán rozšířený sonnenbergský referát dr. Bedřicha Loewensteina z Historického ústavu ČSAV v Praze *Irrationalismus und Zivilisation*.

Činnost IAS nezůstala však omezena pouze na Německou spolkovou republiku, ale vedla k založení národních sonnenbergských skupin v zahraničí, které rovněž každoročně pořádají ve svých zemích mezinárodní zasedání. Tyto skupiny se nalézají v Belgii, Dánsku, Finsku, Francii, Velké Británii, Lucembursku, Holandsku, Norsku, Rakousku, Švédsku a Švýcarsku a jsou od r. 1958 spojeny v „International Sonnenberg Association“.

Nastínili jsme krátce a v hrubých rysech historii a poslání IAS. Doplňme tento obraz několika poznámkami z 842. zasedání, které se konalo ve dnech 28. 9.—7. 10. 1966 a kterého se zúčastnil i autor.

Na tomto zasedání bylo přítomno celkem devadesát osob, včetně referentů. Vedle účastníků z NSR a Západního Berlína zde byli účastníci z Dánska (20 osob), Maďarské lidové republiky (3), Velké Británie (2), Finska (1), Indie (1), Polské lidové republiky (1), Rumunské lidové republiky (1) a ČSSR

(6). Mezi účastníky byli sociologové, ekonomové, pedagogové, literární pracovníci, etnologové, inženýři a zemědělci, kteří pracují jako vysokoškolské učitelé (k nimž patřil i děkan pedagogické fakulty v Hradci Králové dr. Karel Angelis), učitelé, vědci a výzkumní pracovníci, úředníci, redaktoři, studenti apod. Kromě rozdílů v povolání a odborné specializaci byly zde i značné rozdíly věkové.

Tématem zasedání byly „Mezinárodní úkoly naší doby“. V rámci tohoto tématu byly předneseny referáty, které se zabývaly těmito otázkami: východiska budoucího vývoje na Východě a Západě; ekonomie a plánování vzdělání; možnosti praktické rozvojové pomoci; obchod mezi Východem a Západem jako příklad mezinárodní spolupráce; vztah mezi průmyslovými a agrárními zeměmi; význam Spojených národů; koexistence z polského hlediska (dr. M. Tomala z Varšavy); předsudky a tabu ve vztazích mezi Východem a Západem; společenskopolitické možnosti regulace populačního přírůstku; úkoly časopisu pro světovou literaturu Nagyvilág (G. Gábor z Budapešti) a úkoly časopisu Secolul 20' (P. Stoica z Bukurešti).

Referáty byly věcné a otevřené. Diskuse, které po nich následovaly, se vyznačovaly nejen živostí, ale také tolerancí a snahou pochopit stanovisko druhé strany.

Klad Sonnenbergu (i podobných institucí) není ovšem pouze v tom, že slouží k vzájemnému mezinárodnímu poznání a pochopení. Může rovněž plnit jiné funkční účely, jako je např. příprava mladých odborných pracovníků pro jiná (oficiálnější) fóra a zdokonalení se v cizí řeči, rétorice a polemice, nemluvě o tom, že může přispět i k vyjasnění nebo alespoň zmenšení těch nedorozumění, která plynou z terminologických nepřesností a nejasností, jako je používání termínů, které jsou pro druhou stranu neznámé nebo kterým přikládá jiný smysl.

Na druhé straně nelze oprávněně tvrdit, že názory západoněmeckých účastníků v Sonnenbergu představují reprezentativní vzorek západoněmeckého veřejného mínění. Tvoří spíše výjimku, kterou ovšem nutno pozitivně hodnotit.

Josef L. Porket